



De paradox van collectieve identiteit

Masteravond GrootZwolle met Monika Sie Dhian Ho | 17 september 2020

Voor haar eerste live lezing sinds maanden die – zoals zij dat zelf zegt – aanvoelt als een uitje, is Monika Sie Dhian Ho gevraagd wat te vertellen over identiteit, collectieve identiteiten en de opkomst van identiteitspolitiek in de wereld. Wat vormt onze identiteit en waarmee kan deze van invloed zijn op ons denken en handelen? Om vervolgens de vraag te stellen: Is GrootZwolle zo'n collectieve identiteit? En welke betekenis kun je hier als individueel lid aan ontleen?

'Sie Dhian Ho is mijn achternaam,' begint Monika in Theater De Spiegel haar verhaal, 'en ik hoor u bijna denken: best een grote mevrouw voor zo'n achternaam. Dat klopt, ik ben een mengelmoes en stam af van grote Chinezen die naar Indonesië emigreerden en stevige Utrechters die datzelfde vanuit Nederland deden. Ik heb Nederlands en Frans bloed dat gemengd is met Chinees en Indonesisch.'

Na deze introductie duikt Monika verder haar familiegeschiedenis in, vanaf die van haar overgrootvader tot en met die van haarzelf. Ze vertelt hoe de familie haar heeft gevormd, een familie waarin kinderen werden grootgebracht conform confuciaanse deugden. 'Want, zo meenden men destijds, deugdzaam levende mensen maken een goede samenleving. En als iedereen binnen het gezin en binnen het dorp leeft volgens de acht deugden van Confucius, komt het uiteindelijk wel goed met de wereld. Wonderbaarlijk genoeg matchte deze opvattingen erg goed met het Hollands calvinisme van mijn moeders kant van de familie, zo bleek uit de relatie die ze met mijn Chinese vader kreeg.'

Vervolgens beschrijft Monika een aantal definiërende momenten uit haar leven, zoals toen ze als zevenjarig meisje samen met haar ouders naar Indonesië afreist en daar voor het eerst in aanraking komt met armoede. Of over de dag niet zo heel lang geleden waarop haar vader naar aanleiding van een jeugdfoto tegen haar zei: 'Je bent nog hetzelfde meisje als toen, met een open blik, zoekend naar menselijk contact, vasthoudend, best moedig en met de wil om het zo verschrikkelijk graag goed te doen.'

De voorspellende kracht van identiteit

Het is een onverwachts en verrassend begin voor een lezing over identiteitspolitiek, maar dat is niet zonder reden. 'Ik heb niet voor niets op deze manier iets over mezelf verteld want dit heeft alles te maken met identiteit. Kennis over identiteit is interessant omdat het kan helpen te voorspellen wat iemand denkt, doet of voelt. Die voorspellende kracht van identiteiten is onder te verdelen in vier dimensies die voorspellen wat je gaat doen, wat je zal denken en wat je zal voelen.' Wie goed heeft geluisterd, herkent deze dimensies vanuit haar introductie:

- Lichaamskenmerken; omdat je leeft in je lichaam, je denkt vanuit je lichaam.
- Persoonlijkhedenkenmerken; bepaalde eigenschappen kunnen waardevol zijn voor bijvoorbeeld leiders, maar te veel van dezelfde eigenschap kan juist een *derailer* worden. Niet voor niets is een hele industrie opgezet in de vorm van assessments die persoonskenmerken meten om te bepalen of iemand een goede leider of bestuurder is. De voorspellende waarde hiervan zegt iets over de *liability* van iemand.
- Levensloop; wat je hebt meegemaakt, jouw biografie, tekent je en voorspelt hoe je in de toekomst reageert op dingen waarmee je geconfronteerd wordt.
- Collectieve identiteiten; lidmaatschappen van kleinere en grotere gemeenschappen. Door hiervan deel uit te maken, word je gevormd en dat bepaalt ook wie je bent.

‘Bij ons denken leiderschap ligt de nadruk op de eerste drie dimensies: leiders zijn bovengemiddeld groot, ze hebben vaak persoonlijkheidskenmerken als dominantie en overtuigingskracht en dragen een bepaalde biografie met zich mee. Maar de leiders bijeen in GrootZwolle ontleen hun identiteit aan de vierde dimensie. Binding door gemeenschapszin (GrootZwolle), een collectieve identiteit waaraan leiders betekenis verlenen door het delen van ervaring over onder andere de invulling van leiderschap.’

‘Aspecten van identiteit die geen voorspellende waarde hebben, zijn in mijn ogen betrekkelijk zinloos’

There is no such thing as society

‘Als we verder inzoomen op onze collectieve identiteit, kun je wel zeggen dat we uit een periode komen waarin deze enorm is gebagatelliseerd. De invloed van familie, religie en tradities is afgenomen en de focus ligt heel erg op het individu. We moeten vooral aan onszelf bouwen en zijn bovenal geen kuddedieren. Maar zijn we wel zo autonoom als we denken te zijn?’ Als antwoord op deze vraag, geeft Monika het voorbeeld van de zorgvuldig uitgekozen plek die zij voor haar vakantie in Griekenland vond. ‘En wat gebeurt er? Ik kom op precies dezelfde plek een collega tegen. Met deze collega zit ik in dezelfde *lifestyle* groepjes, we praten met dezelfde mensen, hebben eenzelfde opleiding gevolgd. Het gevolg? We doen beiden verdomd voorspelbare dingen. We kunnen wel denken dat we geen kuddedieren zijn en dat we iedere dag onze eigen keuzes maken, maar we zijn juist voorspelbaarder dan ooit!’

In deze tijden van neo-liberalisme lijkt de gemeenschap vervlogen, onze grenzen zijn opgeheven, natiestaten zijn verdwenen. ‘We leven in een grote wereldorde waarin bedrijven, organisaties en wijzelf vrijuit kunnen bewegen. We worden niet gedwongen te kiezen waar onze loyaliteit ligt, het credo nu is: als je het eigenbelang nastreeft, streef je vanzelf het gemeenschappelijke belang na. “Alles wat goed is voor General Motors, is goed voor Amerika.” Of zoals Thatcher zei: *‘There is no such thing as society’* waarmee ze leek te benadrukken dat er alleen maar individuen zijn.’

‘Als je het eigenbelang nastreeft, streef je vanzelf het gemeenschappelijke belang na’

Identiteitspolitiek

‘Maar er ontstaat een tegengeluid. In de huidige trend lijken identiteitspolitiek en collectieve identiteiten wereldwijd terrein terug te winnen en bijvoorbeeld in China zie je dit heel duidelijk. Sinds Xi Jinping aan de macht is, bouwt hij heel bewust aan een collectief met gedeelde waarden en deugden. Hij gaat hierin veel verder dan de leiders voor hem en durft zelfs terug te grijpen op confuciaanse deugden, waar dat in tijden van het communisme een groot taboe was. Hij maakt hierbij ook gebruik van de Chinese geschiedenis; een tentoonstelling in het Nationaal Museum vertelt het verhaal over de Opiumoorlog en de wijze waarop buitenlanders het Chinese volk hierin hebben meezogen. Door de confuciaanse deugden enerzijds en het narratief over de wederopstanding van de Chinese gemeenschap anderzijds, wordt een collectieve identiteit gesmeed die de gemeenschap een enorme kracht geeft. Het is een goed voorbeeld hoe leiders als Xi Jinping collectieve identiteiten gebruiken om geopolitiek krachtig te kunnen zijn.’

Collectiviteit van Europa

Europeanen daarentegen, hebben het ontzettend moeilijk met collectieve identiteit. ‘Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft Europa kennism gemaakt met de vernietigende kracht van collectieve identiteiten en het gevoel ‘dit nooit meer’ heeft de Europese samenleving gevormd. Europa wilde af van het gemeenschapsgevoel en meer richting nuchtere belangen. Het was in Europees belang om samen een gemeenschappelijke markt te creëren, waar de Franse en Duitse aartsvijanden, de consumenten en de producenten elkaar zouden kunnen vinden, dankzij die handel welvarend konden worden en zo langzamerhand vervlochten konden raken. Het werd een periode van aan elkaar wennen, waarin moeilijke zaken werden uitgesteld naar de toekomst. Regels en recht moesten ervoor zorgen dat machtspolitiek nooit meer zo’n grote rol kon spelen, er waren geen collectieve identiteiten maar enkel

individuen die zouden handelen en handelsvrede zouden brengen. Het optimisme in de jaren 80-90 was enorm. Iedereen zou gelijk worden, alle landen zouden democratieën worden, en globalisering zou overal welvaart brengen. Het gevolg? Een samenleving die materieel was ingevuld, gericht op handeldrijven, en waarin weinig werd gesproken over gemeenschappelijke waarden die we met elkaar zouden kunnen delen.'

'We spraken over een Europese Gemeenschap, maar in de sociologische zin van het woord is dat niet juist. Om een krachtige gemeenschap te hebben, moet je voldoen aan een aantal dimensies (volgens Talcott Parsons) en hier voldoet de Europese gemeenschap niet aan:

- Je moet een economische gemeenschap hebben, je moet een markt hebben.
- Je moet een politieke gemeenschap zijn, beslissingen kunnen nemen die iedereen aangaan en verbinden.
- Maar om te kunnen reageren op crises en je te kunnen aanpassen aan ingrijpende veranderingen, heb je daarnaast een sociale en culturele gemeenschap nodig. Het gevoel dat je bij elkaar hoort, dat er samenhang is, is de grondslag om solidair te kunnen zijn.

Europa heeft enorme stappen gezet op het gebied van politieke en economische integratie, met bijvoorbeeld binnengrenzen en muntenheden die zijn afgeschaft, maar zonder dat we ons sociaal en cultureel hebben gevormd tot een gemeenschap.

Europa is geen gemeenschap als je denkt over 'wij' en 'zij' of denkt zoals Jeroen Dijsselbloem die zegt over de zuidelijke lidstaten dat alles daar draait om alleen maar geld uitgeven, vrouwen en drinken. De Europese Unie heeft verwaarloosd te onderzoeken wat de sociale en culturele waarden zijn die de gemeenschap bindt.

**'Als we in Europa over de andere lidstaten blijven denken als in
'wij' en 'zij', wordt het nooit één gemeenschap'**

De grootste bedreiging voor een collectief

De crises van de afgelopen jaren zijn dan ook frontale uitdagingen voor de gemeenschap Europa geweest. Neem bijvoorbeeld de bankencrisis of de coronacrisis; hoe solidair zijn we hierbij ten op zichte van bijvoorbeeld de Italianen geweest. Wilden we die wel echt helpen?

Er heerst nog onvoldoende samenhang, solidariteit, en er zijn nog te weinig gedeelde waardenkaders om van een echte Europese Gemeenschap te kunnen spreken.'

Maar is het dan een hopeloze zaak om te streven naar Europese collectiviteit? 'Dat hangt ervan af. Als het moeilijk is om gemeenschappelijke waarden te benoemen, bedenk dan eens wat je onderscheidt van daarbuiten, zoek naar het contrast met waarlijk andere manieren van leven. Dus als we denken zoveel te verschillen met onze Europese partners Italië en Polen, zet dat dan af tegen een land als Iran en je zult zien dat er dan toch heel veel gelijkenissen te vinden zijn: seculiere samenleving, democratie, rechtsstaat, verzorgingsstaat, een samenleving waar kennis op basis van wetenschap wordt verzameld in plaats van de bijbel of koran. Zo kun je kernwaarden en kennisinstituten zoeken, benoemen en bespreken waaromheen we een collectieve identiteit kunnen ontwikkelen. Samen vormen ze "onze manier van leven".'

**Corona-tijd is het moment waarop collectieve identiteiten laten
zien hoe slagvaardigheid ze zijn**

De kracht van samen

Collectieve identiteiten gaan niet alleen over de betekenis van waarden, (h)erkenning en grip op het leven, ze zorgen ook voor handelingsvermogen in moeilijke tijden. Staten redden het tegenwoordig niet meer alleen, ze hebben daar Europa bij nodig. En afstemming is daarbij essentieel, want als je het vaak niet met elkaar eens bent, maakt je dat minder slagkrachtig. Collectieve identiteiten hebben het vermogen om te

handelen, zo bleek wel ten tijde van de coronacrisis: het gezin dat de buffer vormt als je ziek wordt, het bedrijf dat juist nu besluit je langer binnen boord te houden en de Nederlandse staat die de Now-regeling aanbiedt.'

Aan het einde van haar lezing, grijpt Monika terug op GrootZwolle. Want wat betekent dit dan voor de rol van GrootZwolle? 'GrootZwolle is een gemeenschap van leden die een bepaalde levenshouding hebben en kennis plus ervaringen met elkaar willen delen.' Maar is dat dan een collectieve identiteit met eigen waarden? Dat durft Monika niet te zeggen. 'De collectiviteit zit in het gevoel van een inclusieve gemeenschap van diverse mensen binnen een lerende omgeving. En daarmee hebben we dan gelijk de ingewikkelde kant van collectieve identiteit te pakken; insluiting en uitsluiting is de tragische kant van een gemeenschap, maar is tevens het behoud van handelingsvermogen van diezelfde gemeenschap. Kijk maar naar hoe de grootte van de collectieve identiteit van GrootZwolle wordt bepaald: dat is de hoeveelheid mensen die er in één bus passen. Passen er niet meer in de bus, dan houdt het op want met te veel mensen zal de bus niet meer kunnen rijden. GrootZwolle staat symbool voor de moeilijke opdracht waar we met elkaar voor staan: collectieve identiteit op een inclusieve manier vormgeven, en collectieve identiteiten gebruiken om handelingsvermogen te ontwikkelen, de grenzen van de gemeenschap afbakenen, maar zodanig dat het niet onttaardt in de gruwelijke exclusiviteit die het verleden van Europa tekent.'

Over Monika Sie Dhian Ho

Monika Sie Dhian Ho is sinds 2016 directeur van het Nederlandse Instituut voor internationale betrekkingen, Instituut Clingendael. Ze is lid van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en doceert aan de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur in Den Haag.

Ze studeerde politicologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en werkte hier vervolgens als universitair docent politicologie en als universitair docent aan de Universiteit Leiden op het gebied van internationale politieke economie en internationale betrekkingen. Daarna werkte ze bij de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid, waar ze betrokken was bij rapporten over Europese samenwerking, ontwikkelingssamenwerking en democratie en was ze directeur van de Wiardi Beckman Stichting, het wetenschappelijke bureau voor de sociaal-democratie.

Dit verslag is een weergave van de lezing die Monika Sie Dhian op 17 september j.l. op uitnodiging van Groot Zwolle in theater De Spiegel gaf.

Meer informatie over GrootZwolle is te vinden op www.grootzwolle.nl

Fotografie: Freddy Schinkel | www.freddyschinkel.nl

Tekst: Merijn de Leur-van Duyn | www.boekmerijn.nl